

פרשת ואתחנן

איסורי ע"ז ועשיית צורות

אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים לא יהיה לך אלקים אחרים על פני. לא תעשה לך פסל כל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ. לא תשתחוה להם ולא תעבדם כי אנכי ה' אלקיך קל קנא פקד עון אבות על בנים ועל שלשים ועל רבעים לשנאי. (דברים ה, ו-ח)

[א]

מקורות האיסור

דעת הרמב"ם במנין המצוות הנוגעות בדינים אלו

הרמב"ם בספר המצוות (מצוות עשה א, ומצוות לא תעשה א-ב-ה-ו) מנה כאן מצוות עשה אחת וארבע לאוין, וז"ל, "המצוה הראשונה היא הצווי אשר צונו להאמין האלוהות... הנה כבר התבאר לך כי אנכי ה' מכלל שש מאות ושלוש עשרה מצוות והוא צווי באמונה כמו שבארנו. ובמצוות ל"ת מנה בפסו' זה ד' לאוין, א' שהזהירנו מהאמין האלהות לזולתו יתעלה והוא אמרו יתברך לא יהיה לך אלקים אחרים על פני. ב' שהזהירנו מעשות עבודה זרה להעובד... והוא אמרו יתעלה לא תעשה פסל וכל תמונה. ג' (ל"ת ה') שהזהירנו מהשתחוות לעבודה זרה... והוא אמרו יתעלה לא תשתחוה להם ולא תעבדם. ואין הכונה איסור ההשתחויה לבדה... וענין זה המאמר כי אלו הארבעה מינין מן העבודה, והם ההשתחויה והזביחה והקטור והנסוך שבהם צוה עלינו שנעבוד האל יתעלה, כל מי שיעבוד עבודה זרה באחד מהן חייב סקילה. ד' (ל"ת ו') שהזהירנו מעבוד עבודה זרה ואפילו בזולת הארבעה מינים הקודמים, אבל בתנאי שתהיה אותה העבודה כדרכה... והוא אמרו יתעלה באזהרה מזה ולא תעבדם.

הרי להרמב"ם ה' מצוות הן בענין זה: א' מצוות עשה לאמונה בה', ב' איסור להאמין באלהים אחרים, ג' עשיית פסלים, ד' עבודה לאלהים אחרים בד' עבודות, ה' עבודת אליל כדרך עבודתו אף בעבודות אחרות.

השגת הרמב"ן

והרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות (מצוות לא תעשה ה) השיג עליו, דלדבריו נמצא שבפסוק "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" נאמרו ארבע מצוות, והלא אמרו חז"ל החכמים (מכות כג ב; כד א) ששמענו מפי משה במצוות מנין תור"ה תורה צוה לנו משה, ושתי מצוות שמענו מפי הגבורה (אנכי ולא יהיה לך) השלימו לתרי"ג, ולדבריו שחמש מצוות נכללות ב"אנכי ולא יהיה לך", אם כן נמצאו מפי משה שש מאות ושמונה ומפי הגבורה חמש וזה טעות מתפרסם.

שיטת הרמב"ן במנין המצוות

אכן מתוך השגתו מבואר דנקט הרמב"ן כהרמב"ם במצות אנכי, שהיא המצוה להאמין בעיקר, אך חלק עליו לגבי לא יהיה לך, וס"ל שכולהו מצות לא תעשה אחת, שהיא מניעה בע"ז. ולהרמב"ן נכלל בזה כל הענינים, לקבלו עליו באלוה, והמשתחוה, והעובד אותה, אבל עשיית הצלמים אינה בכלל לאו זה.

עשרת הדברות או עשר מצוות

ובישוב דברי הרמב"ם שמעתי פעם ממו"ר הגרא"ז הלוי אפשטיין זצ"ל, די"ל דס"ל להרמב"ם בהא דאמרינן "אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו", דאין הכוונה שכל שני דברות הראשונות שמענום מפיו של הקב"ה, אלא באמת רק אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו וזה כולל שני מצוות. אלא דסבר הרמב"ם שהדיבר הראשון כולל אנכי ולא יהיה לך, והדיבר השני מתחיל מלא תעשה לך. ואמר מו"ר זצ"ל שהרמב"ם והרמב"ן אזלי בחלוקת הדברות לשיטתם, שלפי הרמב"ם ה"דיבר" הראשון כולל העשה והל"ת של אמונה בהשם, ד"אנכי" הוא מצוה להאמין בהשם, ו"לא יהיה לך" הוא לאו שלא להאמין באלהים אחרים, ולכן נכללים ב"דיבר" אחד. אמנם לדעת הרמב"ן הגם דאנכי הוא מצוה של אמונה, מ"מ לא יהיה לך אינו אלא איסור לעבוד ע"ז, בין ע"י שמקבל עליו לאלוה, ובין ע"י עבודות אחרות, ונמצא שאינו מכלל מצות האמונה. ומשו"ה אנכי הוא "דיבר" אחד, ולא יהיה לך "דיבר" אחר.

[ב]

עשיית צורות

"לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם"

כתב הרמב"ם בספר המצוות (מ' ל"ת), "המצוה הד' היא שהזהירנו מעשות צורות מיני בעלי חיים מן העצים והאבנים והמתכות וזולתם, ואף על פי שלא ייעשו להעבד. וזו הרחקה מעשות הצורות בכלל, כדי שלא יחשוב בהם מה שיחשבו הסכלים, שהם עובדי עבודה זרה, כי לצורות כחות". וכתב דהדבר נלמד מהפסוק (ס"פ יתרו) לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם.

[ואגב אורחא נימא ביה מילתא, מה שראיתי הערה נפלאה בספר פרדס יוסף בפסוק זה, שהקשה מה טעם אצל אלהי כסף כתב קרא בלישנא דלא תעשון "אתי", ואילו אצל אלהי זהב כתב קרא לא תעשו "לכם". וביאר הדבר על דרך חידוד בטוב טעם ודעת, שאלו ה"גבירים" אשר זרגת עשירותם נמדדת בכך שיש להם הרבה כסף, אזי אע"פ ש"עובדים" את כספם, מ"מ עדיין יש מקום בליבם לרבון כל עולמים, הוי אומר "אתי". אבל אלה שדרגת עשרם ומסירותם לעניני עוה"ז כבר עלתה ונתעלתה עד כדי שיש להם הרבה זהב, הרי הם "עובדים" רק את זהבם, ושוכחים את הרבש"ע כל עיקר, ותו לא מיקרי ה"עבודה זרה" דידהו "אתי", ודברי פי חכם חן].

ולפני שנביא הנידונים בזה נביא דברי הגמרא וההלכה בזה, הגה הלכה זו הובאה בשולחן ערוך (יורה דעה קמא, ד) דאסור לצייר צורות שבמדור שכינה, כגון ד' פנים בהדי הדדי, וכן צורות שרפים ואופנים ומלאכי השרת. וכן צורת אדם לבדו, וכל אלו אסור לעשות אפילו הם לנוי. ואם עובד כוכבים עשאם לו, אסור להשהותם. וכתב הרמ"א, שאם מוצא אותם, מותרים, מלבד בחמה ולבנה שדרך העובד כוכבים לעבדם, או שיש הוכחה שעשאו לעבדם, שאז אסור ככל הצלמים.

ועוד חילק שם דדווקא בצורה בולטת אבל בשוקעת וכאותם שאורגים בבגד ושמציירים בכותל בסמנין, מותר לעשותם. ומ"מ צורת חמה ולבנה וכוכבים, אסור בין בולטות בין שוקעות. ואם הם להתלמד, להבין ולהורות, כולן מותרות אפילו בולטות. ויש מתירין בשל רבים, דליכא חשדא. ומקור הלכה זו הוא במסכת ראש השנה (כד, א) דשנינו שם במתני' דדמות צורות לבנה היו לו לרבן גמליאל בטבלא ובכותל בעלייתו. והקשו בגמ', איך היה מותר לעשות צורות אלו, והרי גם עשייתם נאסרה מהפסוק לא תעשון איתי. ותירצה הגמרא דשאני רבן גמליאל דאחרים עשו לו. ופריך מהא דרב יהודה שאחרים עשו לו ומ"מ אסרו לו להשהותם, ותירצה הגמרא דחותמו בולט הוה ומשום חשדא, ומ"מ ברבים מסיק שם בגמרא דלא חיישינן לחשדא וכן אם עבדינן להתלמד דאז הוא להבין ולהורות ושרי. והקשו התוס' שם (ד"ה שאני) אהא דאחרים עשו לו, אמאי אינו אסור משום אמירה לנכרי שבות, שהרי אפילו בדרבנן איכא שבות, וכמו שמבואר בב"מ (צ, א) גבי חוסם פרה ודש בה, ותירצו דהכא לא גזור משום מצוה (ולהלן נביא מה שהוכיח האג"מ מדברי התוס' הללו).

צורות שנמצאות בבית הכנסת

בפתחי תשובה (שם, ח) הביא משו"ת דברי יוסף, בנדון שציירו בדלתות ההיכל של בית הכנסת מבפנים צורת כוכבים בסממנים ועפרות זהב אם יש צד היתר לקיימם, והעלה לאיסור אפילו בשוקעת, וכתב שאף להפוסקים דבשל רבים ליכא חשדא, מ"מ היינו דווקא במקום שאין בו קדושה כהיא דרבן גמליאל שהיה לו בעלייתו, אבל בבית הכנסת שהוא מקום קדושה ומיוחד להתפלל פשיטא דיש לחשוש לחשדא טפי מביחיד בביתו, ולפיכך צריך למחוק אותם ולהסיר המכשול.

אמנם בפתחי תשובה עצמו כתב דלא כדבריו, וחיליה מדברי הגמרא שם בר"ה (כד, ב) דפריך ומי חיישינן לחשדא והא ההוא בי כנישתא כו', ופריך רבים שאני, ומבואר להדיא דעיקר ההיתר מפני דרבים שאני, ומשמע להדיא שמותר להשאיר התמונות. אמנם מסיק דאפשר ליישב ההיא דר"ה, ולהכי יש להחמיר, ובלא"ה כבר כתב הש"ך בשם רבינו ירוחם דאע"ג דברבים ליכא חשדא, מ"מ מכוער הדבר.

ציורי ילדים ותמונת השמש והירח

ויש להעיר מכאן, אם מותר לילדים לצייר צורת השמש כמו שרגילים לעשות, והלא בשמש, אפילו בשוקעת אסור. אכן י"ל, שחלק מציורי השמש הרגילים בציור הילדים [חצי עיגול בפינת הדף למעלה], אינה צורה שלמה ולכן אין בו איסור, שכן לא נראית כך השמש לעולם. ואמנם כ"ז שייך רק לגבי ציור השמש, אך לגבי הירח, אפילו אם יציירו אותו בצורה שאינה שלמה וכנ"ל מ"מ אסור, משום שפעמים נראה הוא כן בצורה כזו. ומ"מ העירו לפי הנ"ל, שיהיה אסור לצלם השמש בזריחתה או בשקיעתה.

השתתפות באנדרטא

בשו"ת אגרות משה (יורה דעה ב, נד) נשאל מרב אחד, האם מותר לישראל לעזור לשרי המדינה בעשיית אנדרטה בצורת פסל דמות המלכים, ורוצים שגם הרב באשר שהוא מנהיג העדה של היהודים בעיר, שישתתף עמהם להיות בהקאמיטע, וגם לגבות מעות מקהלתו לצורך זה, ונסתפק אולי יש איסור בזה.

והשיב הגרמ"פ דעשיית פסל שהוא צורת אדם אסור אפילו לנוי, ויש איסור בין לעשותם, בין להשהותם כשעכו"ם עשאם לו, וכמבואר בשו"ע (שהבאנו). אכן לענין האיסור להשהותם איתא בט"ז ובש"ך (קמא, כג) שהוא רק מדרבנן משום חשדא, וכל זה הוא כשהפסל הוא שלו, אבל כאן שאינו שלו, דלא שייך בזה זכות ממון, משום דאף שיעלה מעות הרבה לא ישוה כלום אחר

העשייה, דלא שייך למכור זה, ולא שום הנאה אחרת, ואין בזה שלו, מ"מ טוב לעשות שלא יהיה לו שום זכות ממון בזה.

איסור לנכרי בצורות לנוי

ועוד הוסיף האג"מ שם לדון שאין כאן איסור של לפני עור, משום שנכרים אין מצווין באיסור דעשיית פסל לנוי ולאנדרטי של מלכים, וכתב שאע"פ שאין צריך על זה ראייה דאין זה מז' מצוות, יש להביא גם ראייה מהתוס' (הנ"ל), שהקשו אהא דאמר שאני ר"ג דאחרים עשו לו, מהא דאמירה לעכו"ם שבות, ותירצו דמצוה שאני. ואם גם נכרים מצווים על עשיית פסל הלא היה זה איסור דאורייתא משום לפני עיוור, ולא היה ניתר משום מצוה.

והביא עוד מתוספות רע"א בראש השנה (פרק ב, אות יא), שכתב להדיא שעכו"ם אין מצווים על לא תעשון עיין שם, וממילא אין לאסור לישראל להשתדל שיעשה הנכרי האנדרטי, וגם לעזרו במעות שרי, כיון שלנכרים הוא דבר המותר.

אלא דלכאורה יל"ע בדבריו, שהרי הרמב"ם (מלכים ט, ב) כתב להדיא שבן נח אסור לו לעשות צורות, וז"ל, "בן נח שעבד ע"ז הרי זה חייב... ואף על פי שאינו נהרג אסור בכל, ואין מניחין אותו להקים מצבה, ולא ליטע אשרה, ולא לעשות צורות וכיוצא בהן לנוי".

שוב העיר הגרמ"פ מהמבואר בתוס' ב"מ (צ, א), שהר"י היה מסופק באומר לנכרי בשבת הילך בשר ובשל לצרכך שמא אסור מדין אמירה לעכו"ם, כיון שבעצמו אינו יכול לעשות. ולכאורה יש לאסור לפי"ז גם לומר לו עשה פסל לנוי לעצמך, כיון שהוא אסור לעשות אף לצורך נכרי. ודחה הגרמ"פ, שגם להר"י מותר באופן שכבר התחיל הנכרי לעשות, כדתירץ ר"י אהא דמתיר בירושלמי לומר לנכרי בשביעית חרוש בה טבאות וכו', ואף שכתב ר"י דאין משם ראייה כיון דההיתר הוא מפני דרכי שלום, מ"מ גם כאן יש דרכי שלום ויותר מזה שהוא לכבוד המלכות. ומשו"ה מסקנתו לדינא שאין בזה שום איסור, אבל טוב לעשות זאת באופן שלא יהיה ליהודים זכות שותפות באנדרטי זו כמו שיש לכל אדם בנכסי העיר.

פסלים ובובות משחק

עוד יש לדון על מה סומכים העולם שקונים בובות לילדים, והרי כבר הבאנו לעיל שנפסק להדיא בשו"ע שאסור לעשות צורות אדם, ואסור גם לקיימם. עוד יש לדון באלה שיש להם בביתם פסלים לנוי, דאע"פ שהם לא עשו הפסלים, הלא יש איסור לקיימם.

ואמנם לגבי בובות שמעתי בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שגדר האיסור הוא לעשות צורות של "אדם", ולא צורה של "בובה". אבל לפי"ז יש לדון בבובות שדומות לאנשים, ובודאי לא יהני להתיר לאלה שיש להם בביתם פסלים לנוי.

והנה בעיקר האיסור לקיים צורות, מבואר בגמרא שהאיסור הוא משום חשד. ונחלקו הראשונים בטעם החשד, י"א שיחשדו בו שהוא זה שעשה הצורות, וי"א שיחשדוהו שמחזיק אותם כדי לעבוד אותם, וכן איתא בט"ז (שם, ט). ולפ"ז כתב בספר חכמת אדם (שער איסור והיתר כלל פה, ו) דצורת אדם בזמן הזה מותר להשהותן, דכיון דאינו אלא משום חשד, וידוע דבזמן הזה אין עובדין לצורת אדם, ואותו שנעבד עושין אותו משונה, וכן מתלמידי הנעבדים יש בכל אחד מהן סימן, ואלו ודאי אסור להשהותן, אבל שאר צורת אדם ומכל שכן אם סימא עינו וכיוצא בו מותר, דאין בו משום חשד. וראיה מהגמרא בראש השנה (שהבאנו לעיל) דאמר ליה שמואל לרב יהודה בלשון 'סמי עיניה דדין', ומשמע דסגי אם מסמא עיניו.

וכדברים אלו מבואר בדברי הנצי"ב בהעמק שאלה (שאלתא נז) אלא שאפילו לפי הצד שהחשש הוא שמא הוא עשה הצלם עדיין בזה"ז אין איסור, וכן הביא מהגר"א והר"ן עיי"ש. ולפי סברא זו כ"ש שמותר להחזיק בובות, דודאי פשוט וברור לכל שאין אחד בכל חללא דעלמא העובד לבובות.

אמנם עדיין לא הועלנו בזה להתיר לישראל שיש לו מפעל המייצר בובות, לעשות כן. שכן כל הנ"ל אהני להתיר קיום הצורות, אך עשייתם אסורה בעצם. ואז גם יש לדון מעוד צד שאולי אין לקנות ממנו משום מסייע ביד עוברי עבירה.

דבר קבוע וצורה העשויה לפי שעה

ועיין בשו"ת "יחווה דעת" (ג, סד) שמצדד להתיר עשיית בובות וכמבואר בשו"ת מהרי"ט (יו"ד סימן לה) שכתב שכל מה שפסק הרמב"ם שאסור לעשות צורת אדם בולטת לנוי זהו בדבר קבוע, שמא יטעו לומר שיש בו ממש, מה שאין כן צורות העשויות לפי שעה, כגון להתלמד בהן או לשחק בהן מותר, שאין לחוש לשמא יבואו לטעות בהן. וכתב וז"ל "ולפי דרכנו למדנו שאותם פרצופים שעושים לתינוקות לשחק בהן, הואיל ואינם עשויים דרך קבע כאנדרטי, מותר לעשותם וכל שכן לקיימם", ע"כ.

ומדברי המהרי"ט עולה פשוט חדש בגדר ההיתר להתלמד, והוא, דבכה"ג אינו דרך קבע, וכל דאינו דרך קבע לא אסרה תורה. ויש להסתפק בכוונת המהרי"ט, האם ביאור דבריו זהו מחמת דהגברא אינו משתמש בהם בקבע, או שאינו דבר של קיימא בעצם. ובפשטות נראה כהצד השני דאינו דבר של קיימא, ולכן מחלק בין פרצופים שעושים לתינוקות לבין אנדרטא. אלא דמעתה יש לנו מקום עיון, דהא תינח בצורות ובובות שהיו בזמן המהרי"ט שכנראה מדבריו לא יכלו להתקיים לזמן מרובה, אבל בובות שלנו המיוצרות למען יעמדו ימים רבים, א"כ לכאורה אין בהן ההיתר של המהרי"ט. אבל לפי"ז צ"ע קצת שהצורות שהיו אצל רבן גמליאל מאן יימר לן שלא עשה אותם באופן שמתקיימין לזמן רב. ויש שהעירו שכוונת דברי המהרי"ט "לעשות קבע" הוא לשון חשיבות כמו אנדרטה שקובע להצורה מקום מיוחד, ובזה אסרו אף לנוי שמא יטעו לומר שיש בו ממש. וממילא אין חילוק בצורות דרבן גמליאל ובובות שלנו דאפילו מתקיימין לזמן כיון שאופן הצגתן אינו "קבע" ל"ש חששא הנ"ל, ואין בהם איסור.

מחלוקת פוסקי זמננו בצורה של נשר על דגל וצורת חיות על הפרוכת

עוד נשאל הגרמ"פ בשו"ת אג"מ (יו"ד ב, נה) אם מותר להחזיק דגל ארה"ב של אמריקה בביהכ"נ כנהוג בכל מקום, הואיל ויש עליו צורה של נשר. וענה שמעיקר הדין ליכא חששא בזה, שאע"פ שהתוס' ביומא (נד, ב) העלו צד שצורת כל החיות נאסרה, וכן הביא בהגהות מיימוניות (עבודה זרה ג, ג) מהמכילתא, "לא תעשה לך פסל וכו' עד לא יעשה גלופה אבל יעשה לו אטומה ת"ל וכל תמונה וכו' עד אפילו בהמה חיה ועוף ודגים והגבים", ומביא שרבינו שמחה דקדק מהא דאמרינן פרק חזקת הבתים שרבא קנה לגינתא דבי רב בצורתא, (רשב"ם - צורת חיה או עוף) אך מ"מ לא אסרה תורה אלא פרצוף גמור, דהיינו צורה בולטת, אבל במיני צבעים מותר אפילו לישראל עצמו, ומוכח מדבריו שאינו מחלק בין צורת חיה לצורת אדם. אך ההגה"מ עצמו כתב, שדעת רבינו המחבר שבכל ענין מותר חוץ מצורת אדם כבעמוד, וכן דעת רוב ראשונים.

וכן נפסק בשולחן ערוך (שם סעי' ד) שמה שאסור לצייר צורות שבמדור שכינה כגון ד' פנים בהדי הדדי, והיינו פני שור ואדם ואריה ונשר (ש"ך שם, כ), אינו אלא א"כ ציירם כולם ביחד, אך כל אחד בפנ"ע מותר. ומסיים הגרמ"פ זצ"ל שאין להחמיר זה במקום שלא נהגו החומרא.

אבל בשו"ת "יחווה דעת" (ג, סב) כתב דאין לצייר ציורים על פרוכת הארון קודש, וחיליה דידיה דברי האור זרוע (ח"ד פסקי עבודה זרה סימן רג) שהביא מעשה בקולוניא שצרו בחלונות של ביהכנ"ס צורות אריות ונחשים, ושאלו להרב ר' אליקים זצ"ל, והשיב לאסור בזה, ואף שמצינו בבית המקדש שהיה צורת כרובים ושאר צורות מ"מ מקרא מלא הוא שאסור לעשות כן, דתניא לא תעשו לכם שלא תאמר הואיל וניתנה רשות לעשות בבית המקדש הרי אני עושה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ת"ל לא תעשו לכם.

מחזי כעובד לצורות ח"ו וביטול כוונת התפילה

עוד טעמים שם לאיסור כתב באור זרוע, שהמתפלל מצווה שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר. ועוד שכששוחה בברכותיו נראה כשוחה לאותן הצורות. ועוד טעם כתב בסוף דבריו, "זכורני כשאני הייתי נער קטן, והיו מציירין במיישין בבית הכנסת עופות ואילנות ודנתי שאסור לעשות כן, ממה ששנינו מפסיק משנתו ואומר מה נאה אילן זה וכו', אלמא שמחמת שנותן לבו לאילן יפה אינו מכוין למשנתו ומפסיק. כ"ש תפלה שצריכה כוונה טפי, שאינו יכול לכוין כראוי כשמסתכל באילנות המצויירות בכותל". ובשו"ת אבקת רוכל (סימן סג) הביא דברי רבי אליקים (שהבאנו) וכתב שמכריעים דבריו לאסור בזה וכן מהטעמים הנזכרים באו"ז הנ"ל שמפסיק כוונת התפילה, והביא טעם זה גם בשם הרמב"ם.

תשובות חלוקות בנדון דנן בשו"ת אבקת רוכל

ובטעם המתירים כתב בשו"ת אבקת רוכל דלא התירו אלא במקום שכבר ציירו אותם, ועוד שיתכן שלא התירו אלא כשהיו אותם הצורות לצדדי בית הכנסת אבל אם היו מציירים בכותל שהקהל היו מתפללים כנגדו היה מצווה להסירם משום חשדא כיון שהגוים שרואים תמיד את הקהל משתחוים כנגדם ויש לחוש לחשדא. ועוד יש לומר שלא התירו אלא בצורות עופות וסוסים מפני שאין הגוים עובדים אותם, אבל צורת אריה (שנשאל עליה) כיון שהגוים מציירים אותה לאחד מארבעה חיות שבמרכבה, אפשר דיוזו המתירים דאסור. וכן הביא מהרא"ש שאסר לתלות מחצלת שדרך הישמעאלים להתפלל עליה בבית הכנסת.

פסק האבקת רוכל להתיר בכה"ג

אכן מצינו בזה סתירה בדבריו שבתשובה אחרת באבקת רוכל (סימן סו) כתב להתיר בזה מכל וכל ואין בזה מקום מיחוש כלל, ומהטעם דלא שייך חשדא במקום רבים (וכמו שהבאנו לעיל). וכתב שאין לסמוך על מה שאסר בזה רבי אליקים דשמא דעת יחידאה הוא, ומעוד טעמים. וכתב שמה שמצאנו בדברי הר"מ שאסר בזה, מכאן ראייה להתיר שהרי אסר הרמב"ם רק מצד שמבטל כוונת התפילה, הרי שבלאו האי טעמא מותר, וכיון שפשט המנהג בכל תפוצות הגולה לשים פרוכת מצוייר ומרוקם ולא חששו לביטול כונת התפלה מפני כך, או משום דעדיף להו כבוד התורה והמתפלל נגדו יעלים עיניו, או משום שבזמן הזה בלאו הכי אין בני אדם מכוונים בתפלה כראוי, ולכן יש להתיר לעשות כן.